

УДК 378(477.43)–057.87“19”:930.253

О.Б.Комарницький

**Матеріали фондів Держархіву Хмельницької області
як джерело до вивчення партійного життя, політосвітньої
та громадської діяльності студентства
Кам'янець-Подільського інституту народної освіти**

У статті на основі архівних матеріалів йдеться про роботу партійно-комсомольських осередків, органів студентського самоврядування, профспілкових організацій у середовищі студентства Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. Показано громадську діяльність студентів, аналізується їхня гурткова робота, участь в осередках громадських добровільних товариств, шефській роботі.

Ключові слова: студенти, інститут народної освіти, партія, комсомол, гурток, клуб.

Серед численних документів Державного архіву Хмельницької області малодослідженими є матеріали партійних органів влади, зокрема Кам'янець-Подільських окружного (П.3) і повітового (П.1) комітетів КП(б)У, окружного (П.1602) і міського (П.1605) комітетів ЛКСМУ. Цінні документи містить також фонд осередку КП(б)У Кам'янець-Подільського педагогічного інституту (П.4). Спеціальні дослідження матеріалів цих фондів фактично відсутні, за винятком статті О.А.Посвістак¹. Відповідно метою нашої публікації є вивчення, на основі документів партійних фондів Держархіву Хмельницької області, партійного життя, політосвітньої та громадської діяльності студентів Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (ІНО).

Партійна робота в ІНО розпочалася одразу ж після його створення (виник на базі Кам'янець-Подільського державного українського університету, від якого успадкував “частину академперсоналу й частину старшого студентства”). У перші роки існування закладу відповідальність за партроботу покладалася на політичних комісарів, які “дивилися головно за тим, щоб не було контрреволюційних виступів”. В місті у 1921 р. було започатковано партійний осередок (“комгурток”) вищів міста, який очолив політкомісар вищих навчальних закладів Кам'янця-Подільського Заклинський. Створювалося бюро політкомісарів, до якого входили 4 партійці, зокрема і політкомісар ІНО Ізбінський. Крім того, в інституті запровадили ще й посаду політкомісара бібліотеки, яку обіймав Сташкевич².

На початку 1924 р. у закладі започаткували осередок КП(б)У, який об'єднував лише прикріплених до нього партійців, оскільки в ІНО не було жодного члена партії і комсомольця, окрім політкомісара³. Не випадково, у червні 1923 р. на одному із засідань партосередку вищів міста йшлося про необхідність збільшення серед студентства ІНО комуністів⁴. Незабаром, становище поліпшилося. На початку 1925 р. у закладі було 8 партійців, у т.ч. 3 студенти (Ю.Горбенко, М.Репетюк, І.Гірип)⁵, а в листопаді того ж року – відповідно 17 і 7 (М.Репетюк, М.Степанів, О.Полотнюк, М.П'ясецький, І.Антипенко, Є.Плотнікова, О.Парамон)⁶. З початком наступного року кількість комуністів зменшилася до 14, 10 з яких були студентами. Членом партії був лише М.Репетюк, всі інші мали статус кандидатів в члени партії (М.Молодик, О.Парамон, Є.Плотнікова, М.П'ясецький, О.Полотнюк, М.Степанів, А.Сотник, І.Чехместрук, Й.Фолюшанський)⁷. Невдовзі, на одному із засідань осередку КП(б)У обговорили питання про зростання контингенту партійців, насамперед, за рахунок “охоплення студентського активу, втягнення його в роботу”. Як наслідок, на початок липня 1926 р. кількість комуністів в інституті зросла до 26. Щоправда, 11 з них не були членами колективу ІНО і через свою завантаженість на основному місці роботи не відвідували партійні збори. Через це, 2 липня 1926 р. на закритих зборах інститутського осередку КП(б)У член бюро Кондрацький констатував, що слід поставити перед окружним партійним комітетом (ОПК) питання, аби прикріплених комуністів можна було б використовувати на партійній роботі хоча б на 50%⁸. У вересні 1928 р. партійний осередок об'єднував 43 комуністи, у т.ч. 33 чоловіки і 10 жінок. Абсолютну більшість склали студенти – 34 особи, у т.ч. 27 чоловіків і 7 жінок⁹.

Найбільш актуальні питання обговорювалися партійцями на засіданнях бюро, а також на загальних зборах. Для прикладу: у 1925 р. відбулося 14 засідань бюро, на яких обговорили такі питання: “Про роботу осередку ЛКСМУ”, “Про літературу осередку”, “Про реорганізацію ВБПС у єдиний профком”, “Зимова кампанія – про підготовку студентства до перевиборів сельрад”, “Про матеріальне становище студентства”, “Організація НОП-гуртків для упорядкування студентського життя”, “Про організацію суспільствознавчих гуртків при клубові”, “Питання про проведення кампанії: а) по зачитанню матеріалів закритих листів ЦК КП(б)У; б) матеріалів XIV партз'їзду”, “Перед весняними канікулами – про політосвітню роботу студентів на землі”, “Про перерослих комсомольців, аби їх партизувати” тощо. Водночас, було проведено 9 загальних зборів, у т.ч. 4 закриті

тих. На останніх присутні обговорили “закриті” листи ЦК КП(б)У, матеріали XIV партз’їзду, заслухали звіти партійної фракції правління ІНО, голів профспілки, осередків ЛКСМУ, МОДРу, йшлося також про самоосвіту партійців¹⁰. На відкритих партійних зборах досить часто були присутніми в “значній кількості” (до 25% від загальної кількості) студенти¹¹.

У 1921 р. започаткували марксистський (політичний) гурток, який збирався у приміщенні ІНО. Його засідання відвідувало і безпартійне студентство¹². Гуртківці зачитували доповіді. Наприклад, у вересні 1923 р. присутні обговорили доповіді: “Система радянської освіти на Україні”, “Утопічний і науковий соціалізм”, “Система соціального виховання”¹³. З 27 січня по 27 лютого 1924 р. було проведено 5 засідань гуртка, на якому зачитали 6 доповідей¹⁴. Все ж, як зазначалося в одному із звітів, робота була слабкою. У середині наступного року політгурток реорганізували у ленінський, після чого “студентство зацікавилось” його роботою. Тоді ж до складу гуртка ввійшло 90 осіб¹⁵. У вересні 1925 р. його поділили на дві частини – “повишеного” та “пониженого” типу. До складу першого ввійшли комуністи і комсомольський актив, другий об’єднував всіх інших комсомольців та бажаючих студентів¹⁶. На початку жовтня гурток (125 осіб) поділили на 6 груп, до яких прикріпили груповодів (кураторів) – Заклинського, Галузо, Горбенка, Дідича, Буторіна, Степаніва¹⁷.

У роботі партосередку мали місце і ряд недоліків. Так, на одному із засідань бюро вказувалося на недостатнє “розгорнення середпартійної демократії”: майже постійний “(штатний) склад” виступаючих на зборах; на засіданні бюро попереднього складу було “намічено” кандидатів у новий склад. Спостерігалось “формальне” ставлення до директив партії, ОПК; переважна більшість протоколів бюро, розпоряджень ОПК приймалися “до відому”. Майже відсутньою була робота з “партійного виховання” безпартійного студентства через значну кількість “закритих” партзборів (з 21 зборів за рік 11 були “зачиненими”), невдалий підбір питань порядку денного, які не зацікавлювали молодь і т.д.¹⁸.

Низка документів присвячена роботі інститутського осередку ЛКСМУ, аналіз яких дає змогу констатувати, що комсомольський осередок виник восени 1924 р. У звітах осередку КП(б)У вишив міста йдеться про те, що у березні-липні того року комсомольці гуртувалися в свої осередки лише у сільськогосподарському інституті (СГІ) та робітфаківі. Щоправда, вже 5 серпня 1924 р. Заклинській на засіданні партійного осередку зазначав, що в ІНО навчалися 4 ініціативні комсомольці, які “гарно себе заявили”, тому варто було організувати при закладі осередок ЛКСМУ¹⁹. У травні

1925 р. він об’єднував вже 38 членів і 8 кандидатів в члени ЛКСМУ²⁰. У серпні 1926 р. в інституті нараховувалося 62 комсомольці²¹, у жовтні того року – 93²², наприкінці березня 1927 р. – 75²³, восени 1927 р. – 97²⁴, у лютому 1928 р. – 83²⁵, у березні наступного року – 79²⁶, наприкінці листопада 1929 р. – 192²⁷. За соціальним складом у серпні 1926 р. із 62 комсомольців селянами були 47, робітниками – 8, службовцями – 6, “батраками” – 1. 5-річний комсомольський стаж мали 3 особи, 3-річний – 2, 2-річний – 18, 1-річний – 28. За національною приналежністю комсомольці розподілялися таким чином: українці – 51, поляки – 6, євреї – 3, білоруси – 1, росіяни – 1; за статтю: чоловіки – 43, жінки – 19. Серед членів осередку ЛКСМУ 25-річні становили 4 особи, 24-річні – 3, 23-річні – 9, 22-річні – 12, 21-річні – 11, 20-річні – 9, 19-річні – 2, 17-річні – 4, 16-річні – 2, 15-річні – 4²⁸. У листопаді 1929 р. робітники склали 31% від загальної кількості комсомольців, “батраки” – 7%, “бідняки” – 42%, “середняки” – 6%, “кустари” – 2%, службовці – 8%, інші – 4%²⁹.

Поточну роботу в комсомольському осередку проводило бюро. В одному із архівних документів зазначається, що 26 травня 1926 р. на загальних зборах осередку ЛКСМУ було обране нове бюро у складі 7 членів (Чепорнюк, Зеленич, Верховий, Присяжнюк, Побережнюк, Фошовський, Копиця) і 2 кандидатів (Білянкіна, Яворовський). Щоправда, Верховий зняв свою кандидатуру, оскільки був перевантажений роботою у профкомі. Це ж стосується і Присяжнюка, який закінчував ІНО. Замість них до бюро ввійшли Білянкіна і Болюбаш. Натомість, кандидатом у члени бюро став Глинка³⁰. Значна увага приділялася роботі активу, який у лютому 1928 р. нараховував 35 осіб³¹.

Регулярно відбувалися засідання бюро, проводилися загальні комсомольські збори. Так, у березні-травні 1925 р. на 8 засіданнях бюро розглянули 8 питань, на 8 загальних зборах обговорили 9 питань³²; у другому кварталі 1926 р. – відповідно 11 і 40, 8 і 30. Питання, які розбиралися комсомольцями, були різноманітними. Наприклад, із 30 питань, які були внесені у порядки денні загальних зборів, 5 мали організаційний характер (затвердження планів), 4 – виховний (підсумки роботи у селах; інформація про стан дисципліни), 2 – “масовий характер” (підсумки IV окружної конференції ЛКСМУ, наради активістів). 5 питань стосувалися життя ІНО (проведення шефської роботи, стан навчальної та фізкультурної роботи, організація НОПгуртків, осередку товариства “Тетя неписьменність”), 1 – інтернаціонального виховання (зачитано політичний звіт), 11 – прийому в комсомол, 2 – оголошення таємних (“закритих”) листів³³.

Члени осередку ЛКСМУ працювали у комісіях – дитячій, політосвітній (агітаційно-пропагандистській), навчальній, “військово-шефській”, обліковій³⁴.

Комсомольці отримували відповідні доручення. Наприклад, у березні-травні 1925 р. на їх виконання виділялося 18 год. на тиждень: у виконавчому бюро пролетарського студентства члени ЛКСМУ мали відпрацювати 2 год., профкомі “Робос” – 1, бюро секції КНС – 4, стипендіальній комісії – 1, редколегії – 2, “Червоному кутку” – 1 год. і т.д. Крім того, вони мали брати участь у роботі не менш як двох громадських організацій³⁵.

Значну увагу осередок ЛКСМУ приділяв прийому нових членів³⁶. Кращих комсомольців рекомендували до вступу у КП(б)У³⁷. Для прикладу: в 1925 р. у характеристиці на секретаря осередку А.Сотника зазначалося, що він “вповні завоював авторитетність серед студентства”³⁸. Як активний і “витриманий” комсомолец проявив себе Присяжнюк. Він працював завідувачем центрального піонерського клубу, був членом бюро³⁹. У газеті “Червоний кордон”, а також у стінгазеті ІНО публікувалася інформація про бажання певної особи вступити у партію⁴⁰, після чого всі бажаючі могли надсилати відгуки про роботу кандидата.

На чільному місці у роботі осередку було питання дотримання дисципліни комсомольцями. Спостерігалися випадки “зажиму, грубого поводження, невмілого керівництва з боку бюро”⁴¹, “халатного відношення до обов’язків, неуплати членських внесків, самовільних відлучок”⁴², “склок”, запізень на збори тощо⁴³. 6 жовтня 1926 р. на загальних комсомольських зборах акцентувалася увага на упадку дисципліни: йшлося про “колотнечу” в осередку на Руських фільварках, ініціаторами якої були комсомольці ІНО; їхнє “неможливе поводження” на загальних міських зборах; ряд комсомольців байдуже поставилися до виконання отриманих завдань⁴⁴. Тоді ж розглянули і справу комсомольця Овчара, який “халатно” ставився до комсомольської, громадсько-політичної роботи. Зазначалося, що він “розкладав” піонерорганізацію своїм поведженням з “піонерками”. Будучи вожатим, Овчар на річці залишив без догляду дітей. Крім того, комсомолец дискредитував себе під час “виходу на село”, “використовував” комсомольську організацію для “своїх цілей”. Все ж Овчар визнав свої помилки, що врятувало його від виключення з комсомолу. Йому винесли догану з попередженням⁴⁵. Найбільш “злосних” комсомольців виключали із спілки. Наприклад, у 1927–1928 навчальному році (н.р.) покинули ряди ЛКСМУ 2 студенти ІНО (один з них за “дезертирство”, інший – “за скриття соціального походження”)⁴⁶.

Активізації комсомольської роботи слугувала організація комсомольських семінарів. Перший з них пройшов у період з 16 листопада 1926 р. по 27 січня 1927 р. Його основною метою було вивчення матеріалів партійних з’їздів. Слухачі семінару розглянули такі теми (на кожну виділялося по 2 год.): “Соціалістичне будівництво в одній країні”, “Історичний корінь опозиції”, “Про комсомол”, “Економічна платформа опозиції”, “Перспективи господарського будівництва”, “Політика партії на селі”, “Підсумки перевиборів”. На кожне заняття визначалися 3 доповідачі, яким інші слухачі задавали після заслуховування доповідей питання (від 8 до 16). Після цього проводилася дискусія. З 27 комсомольців-слухачів заняття регулярно відвідували 22–25⁴⁷.

Частина документів архівних фондів ілюструє роботу самоврядних органів студентства. Поряд із студентських комітетом (студкомом), який діяв з 1921 р., працювало бюро професійних осередків. Організаційні збори останнього відбулися 31 січня 1923 р. У лютому обрали новий склад студкому⁴⁸, однак пропрацював він лише декілька місяців. 8 травня 1923 р. на засіданні бюро осередку КП(б)У вишів міста йшлося про те, що існування студкомів і виконавчого бюро професійних секцій є “паралелізмом”, у зв’язку з чим студкоми варто було ліквідувати⁴⁹. Того ж місяця відповідно до розпорядження Головопрофосвіти студком розформували і створили виконавче бюро пролетарського студентства (ВБПС)⁵⁰, у складі якого функціонували профсекції. Зокрема, на початку травня 1924 р. профсекції “Робос” об’єднавала 57 студентів, “Радробітник” – 13, комітету незаможних селян (КНС) – 38. Профспілкова робота велася слабо, оскільки більшість студентів були “не пролетарського” походження. Загалом, впродовж березня-квітня 1924 р. відбулося 16 зібрань секції⁵¹. У звітній доповіді голови осередку КП(б)У вишів міста за червень 1923 р. йшлося про те, що в ІНО профробота “хромає” внаслідок того, що деяка частина членів виконбюро “непрацездатна”, а комуністи, які входять до його складу, малочисельні й переважані іншою роботою і не могли “всеціло віддатися профроботі”⁵².

Члени ВБПС, насамперед члени партії, зобов’язані були звітуватися про свою роботу на засіданнях бюро осередку КП(б)У вишів міста, а також на загальних партійних зборах⁵³. У січні 1926 р. ВБПС було ліквідовано. Його функції передали профкому секції “Робос”, чільні позиції у якому займали студенти. Так, головою профкому обрали Е.Дідича, завідувачами економічного відділу – Степаніва, навчального – Штерна, культурного – Мандзюка, відповідальним секретарем – Репетука, технічним секретарем – Калиту⁵⁴.

Частина студентів входила до секції КНС. У звіті про роботу осередку від 8 червня 1925 р. зазначалося, що на початку його діяльності спостерігалася певна неорганізованість. Це було пов'язане з тим, що до секції входила і низка студентів неселянського походження. З часом останні приєдналися до секції “Робос”, що, у свою чергу, стабілізувало становище у секції КНС. На початку червня 1925 р. членами секції були 75 осіб, у т.ч. 20 комсомольців. За національністю абсолютну більшість становили українці (73 особи). Ще 2 особи представляли відповідно євреїв і росіян. За перших півроку 1925 р. відбулося 9 засідань бюро, 12 загальних зборів секції КНС. На засіданнях бюро розглянули 11 питань. Серед них – “Школа і радбудівництво”, “Школа, ЛКСМУ і Ю.П.”, “Школа і нацпитання”, “Оргструктура профспілок”, “Всеукраїнський з'їзд рад” і т.д. Крім того, було проведено два об'єднаних засідання з секцією “Робос”. Секція піклувалася про матеріальний добробут своїх членів. Періодично складалися списки членів, що не отримували стипендій, після чого надсилалися відношення-прохання до бюро КНС вищих шкіл для клопотання перед ЦК КНС про надання матеріальної допомоги нестипендіатам. У першій половині 1925 р. на стипендіальному забезпеченні перебували 58 членів КНС. 17 осіб не отримували стипендій (за сприяння КНС 11 з них безкоштовно харчувалися)⁵⁵.

Секція КНС була достатньо монолітною і згуртованою, певною мірою консервативною. У цьому відношенні промовистим був наступний факт. На початку липня 1923 р. відбулися загальні збори студентів членів осередку. На порядок денний винесли питання про вибори представника в окружне бюро пролетарського студентства (ОБПС). Останнє запропонувало кандидатуру комуніста Перемислера. Однак незаможне студентство цю кандидатуру “провалило”, проголосувавши за свого представника Скавчука. У листі комуніста Гнатюка до Кам'янецького ОПК зазначалося, що цей інцидент підірвав авторитет ОБПС і партії⁵⁶.

У 1926 р. секцію КНС ліквідували. Її члени ввійшли до складу профспілки “Робос”, яка на початку жовтня того ж року об'єднувала 152 члени⁵⁷. У лютому 1928 р. налічувалося 172 члени⁵⁸. Профспілкову організацію ІНО очолював профком, частину членів якого становили делеговані осередком ЛКСМУ. Наприклад, у травні 1926 р. у члени профкому рекомендували комсомольців Степаніва, Антіпенка, Самаріна, Дубасова, Верхового, Білянкін, Гуревича⁵⁹.

Частина студентів працювала вожатими в піонерських загонах. Вперше інформацію про цю роботу зустрічаємо у документах за 1925 р. Тоді осе-

редок ЛКСМУ делегував комсомольців для роботи у 13 “ватагах юних піонерів”. Працювали вони і в піонерських таборах (“табір-комуна”)⁶⁰ та дитячих будинках⁶¹. Для координування “дитроботи” у структурі осередку ЛКСМУ створили дитячу комісію. У 1926 р. вона керувала роботою 6 дитячих “ватаг” (339 дітей): 3 загони були сформовані в “Українській дитячій комуні”, 1 – при польській комуні, 2 (“Робос” і “Форпост”) – у II трудовій школі. Крім того, по одному комсомольцю для проведення “дитроботи” прикріпили до 3-ї і 4-ї трудових шкіл, Центрального клубу юних піонерів. 12 комсомольців працювали у прикріплених до осередку ЛКСМУ піонерських загонах. Крім того, дитяча комісія організувала місячні курси ланкових⁶², передплатила журнал “Вожатий”, регулярно підбирала для піонерів дитячу літературу. Загалом, з 16 березня по 18 травня 1926 р. було проведено 4 засідання комісії. Їй вдалося залучити до роботи з дітьми і безпартійне студентство, яке працювало під керівництвом членів ЛКСМУ⁶³.

Поступово зростала кількість комсомольців, які трудилися у дитячій комісії: у березні 1927 р. їх було 16⁶⁴, у лютому 1928 р. – 18⁶⁵, у жовтні того ж року – 21⁶⁶. Студенти надавали значну допомогу напередодні і безпосередньо під час проведення зльоту піонерів Кам'янецького округу⁶⁷.

Мали місце і зловживання зі сторони студентів-комсомольців у роботі з дітьми. 9 грудня 1929 р. на загальних партійних та комсомольських зборах йшлося про те, що “вожаті зовсім не з'являлися до піонерів по місяцю, а членів партії ніколи не бачили в загонах ЮП”. Частина комсомольців були не підготовленими до піонерської роботи (“не могли знайти тих головних моментів, якими можна було б зацікавити піонерів”)⁶⁸. У ряді випадків траплялися побої дітей⁶⁹. Деякі вожаті, у зв'язку з важким матеріальним становищем, відмовлялися безкоштовно працювати⁷⁰.

Робота вожатих ускладнювалася невихованістю дітей. В 1929 р. у висновках комісії по перевірці роботи піонерських загонів залізничної, 2-ї трудової шкіл, дитячого містечка ім. Крупської зазначалося: “Діти неорганізовані. На зборах вести себе не вміють, кричать, балуються, не дають висловлюватися. Мали місце випадки хуліганства, неповажне відношення старших дітей до молодших”⁷¹.

Студенти ІНО у 1923 р. брали участь у “місяці допомоги дітям”. Зокрема, у лютому вони організували вечір, виручку від якого (1000 крб.) передали потребуючим дітям міста⁷². У листопаді молодь для виявлення сиріт взяла участь в обстеженні одного з районів міста. Інститутський студентський хор організував благодійний концерт⁷³.

Студентська молодь у 1928–1929 рр. проводила збір коштів на літаки “Кам’яничина”, “Комсомолец Прикордоння”⁷⁴, “Червоний літак”⁷⁵, а також закуповувала подарунки для воїнів Далекосхідної армії⁷⁶. Крім того, студентство залучали до придбання облигацій. Зокрема, 17 лютого 1927 р. на засіданні бюро партосередку ІНО йшлося про необхідність популяризації серед студентів “10%-ної державної позики”⁷⁷. 2 листопада того ж року бюро доручило комуністу Молодику виступити на загальних студентських зборах, на яких проінформувати присутніх про хід реалізації облигацій індустриальної позики і, відповідно, закликати молодь до участі в ній⁷⁸. 23 лютого 1928 р. на загальних зборах осередку КП(б)У йшлося про необхідність придбання 1/4 облигації селянської позики (2 крб. 50 коп.) кожним комуністом і студентом-стипендіатом. Передбачалося залучити до цієї справи і студентів, які не мали стипендіального забезпечення⁷⁹. У жовтні 1929 р. в інституті реалізовували облигації ІІІ позики індустриалізації, на яку “підписалися” як стипендіати, так і нестипендіати⁸⁰.

Низка документів повідомляє про участь студентства у відзначенні державних свят. Так, 6–7 листопада 1926 р. відбулося святкування 10-ї річниці Жовтневої революції. Першого дня, ввечері, відбулися урочистості, на яких присутні заслухали доповідь, приурочену цій події, а також спогади учасників революційних подій. 7 листопада було проведено демонстрацію, а ввечері організували “сімейну вечірку”. До свята випустили спецвипуск газети⁸¹. Подібні святкування відбулися у 1928 і 1929 рр.⁸² У 1925 р. урочисто відзначили свято 1 Травня. 30 квітня на урочистому засіданні поряд з іншими виголосив доповідь і студент Репетюк. Основні події розгорнулися безпосередньо в день святкування. Зранку три члени осередку КП(б)У відправилися у підшефне село Китайгородську Мукшу для запрошення селян в місто для спільного відзначення свята. О 10.30 год. об’єднана колона викладачів, співробітників, студентів і селян вирушила від будинку ІНО до окружного виконавчого комітету (ОВК), де взяла участь у загальноміській маніфестації. Після цього маніфестанти повернулися до інституту, де були учасниками відкриття “Червоного кутка” і випуску школи лікнепу. О 20.00 год. учасники дійства знову зібралися біля інститутського будинку, звідки відправилися до Китайгородської Мукши, де заслухали доповідь Заклинського про свято 1 Травня. Таке ж святкування відбулося і в с.Боришківцевка Слобідка, де студенти у хаті-читальні прочитали відповідні доповіді⁸³.

В 1927 р. урочисто відзначили День Конституції СРСР⁸⁴, а в 1929 р. – день Червоної армії⁸⁵.

5 липня 1925 р. було проведено Міжнародний кооперативний день. Напередодні, 2 липня в ІНО відбулися збори партосередку, ЛКСМУ, студентства, на яких виголосили доповідь “Постанови XIV партконференції про кооперацію”. Того ж дня партосередок провів відкрите засідання у Китайгородській Мукші, на якому присутні заслухали 2 доповіді. 4 липня у “Червоному кутку” організували спільний із селянами кооперативний вечір, у програму якого включили і радіоконцерт. Наступного дня у Шевченківському будинку відбулося загальноміське святкування, на яке запросили і студентство. Тоді ж у піонерському таборі було проведено “дитячу гулянку на відкритому повітрі”, виголошено доповідь на тему “Про значіння дня кооперації і Конституції СССР”⁸⁶. Того ж року, 3 вересня у Шевченківському будинку відбулася вечірка “трьох поколінь”, присвячена Міжнародному дитячому тижню⁸⁷. 18 березня 1926 р. відсвяткували день Паризької Комуні і День МОДР (Міжнародна організація допомоги робітникам)⁸⁸. 11 лютого 1923 р. відбулося урочисте засідання з приводу присвоєння ІНО імені Л.Д.Троцького⁸⁹.

Студентська молодь вшановувала пам’ять видатних державних, партійних і культурних діячів. Так, наприкінці січня 1924 р. студенти ІНО, СП і робітфаку зібралися на траурний мітинг у зв’язку із смертю В.І.Леніна. Його учасники ухвалили внести по 50 коп. на спорудження пам’ятника “великому вождю Комуністичної партії і пролетаріата”⁹⁰. Тоді ж у клубі ІНО було проведено вечір пам’яті Леніна⁹¹. У квітні 1925 р. відзначили 55-річчя від дня його народження. Цікаво, що 14 квітня того року на засіданні бюро осередку КП(б)У помилково йшлося про святкування 50-річчя Леніна. Було заплановано виголосити 22 квітня доповіді “50-річчя народження В.І.Леніна”, “Праця Компартії і Радвлди на селі”⁹². У травні 1923 р. в ІНО вшанували пам’ять І.Я.Франка та С.В.Руданського⁹³.

Регулярно відбувалися тематичні вечори (“вечірки”). Наприклад, за другий квартал 1926 р. провели 6 таких зібрань. Перші два були вечорами-зустрічами із червоноармійцями. Відбулися також 2 вечори запитань і відповідей (тема першого з них “Підсумки XIV партз’їзду”, іншого – “Комсомол і опозиція”), ще одна вечірка мала літературно-комсомольське спрямування (присутні аналізували твір “Червоною дорогою”). Шостий вечір був комсомольським і “загальностудентським побутовим”, на якому “розв’язувалися всі хибні моменти життя студентства по інтернатах з боку взаємовідношення і гігієни поводження”⁹⁴. 22 березня 1927 р. на засіданні бюро осередку КП(б)У йшлося про незадовільну організацію комсомольського вечора, оскільки “агітпроп (агітаційно-пропагандистська комісія.

– Авт.) не врахував вимоги студентства”⁹⁵. Організовувалися також масові піонерські вечори⁹⁶.

Регулярно проводилися комсомольські суботники, які переважно проходили організовано⁹⁷.

Певну увагу в ІНО приділяли антирелігійним кампаніям. 8 травня 1923 р. на засіданні бюро партосередку йшлося про те, що частина студентів і викладачів брали участь у церковних “відправах”. В ухвалі зазначалося, що “такий елемент буде звільнено” з інституту⁹⁸. Однак, у наступні роки ця робота була малоефективною. Зокрема, 2 листопада 1927 р. на засіданні бюро комуністи ІНО обговорили стан роботи гуртка “Безвірник”. Більшість з них сходилося на тому, що “партійці, виділені на цю роботу, нічого не зробили”⁹⁹. Наступного року гурток зріс до 58 членів, у т.ч. 5 членів КП(б)У і 28 комсомольців. Впродовж перших 5 місяців 1928 р. було проведено 8 засідань. У с.Гуменці гуртківці організували гурток “вільнодумців”¹⁰⁰. Все ж робота була недостатньою. Тому, 9 березня 1929 р. на партійному зібранні ухвалили, що всі комуністи і комсомольці мали ввійти у гурток “Безвірник”. Їх зобов’язали провести “кампанію проти Пасхи”¹⁰¹. Як наслідок, невдовзі гурток зріс до 80, а на початку листопада 1929 р. – до 350 членів. За цей час провели 8 масових вечорів. Заняття у гуртку проводилися 2 рази на місяць. Гуртківці заслухали 28 доповідей. Вони проводили роботу у підшефному селі, навчальному батальйоні (“Учбат”), клубі ДПУ, БУПРі, косарні¹⁰². У грудні 1929 р. викладачі та студенти взяли участь в антирелігійній демонстрації-карнавалі¹⁰³. Все ж, незважаючи на такі зрушення в антирелігійній роботі, на думку партійців, її потрібно було і надалі активізувати. Зокрема, 4 листопада 1929 р. на засіданні агітаційно-пропагандистської комісії осередку КП(б)У комуніст Сіроха зазначав: “Робота стоїть на низькому рівні. Безплановість в роботі. Слабке керівництво цілою організацією. Слід підібрати склад масових доповідників”. Солідарним з ним був і Гольдберг: “Робота “Безвірника” не почувалась в загальній масі. Тепер спілка велика, але має багато механічних членів. Потрібно перевести кількість в якість”¹⁰⁴.

Центром громадської діяльності студентства був студентський клуб. Перша згадка про нього у документах досліджуваних фондів датується груднем 1922 р. Головою клубу працював член Асоціації молодих пролетарських письменників, студент Кицюк (“матеріаліст, що наближа[вся] до комуністів”). Тоді ж згадується і про дискусію, викликану доповіддю безпартійного студента Донського про любов. Комуністи, члени клубу, його гостро розкритикували, зобразивши доповідача як “зрілого ідеаліста”. У

звіті політкомісара ІНО Ізбінського зазначалося, що “з тактичних мотивів (щоб притягти до нас безпартійне студентство, що наближається до нас) не треба було так гостро по формі виступати, а треба було в лагідній формі вказати його помилки, де він ще не дійшов вповні до марксизму”¹⁰⁵.

Роботою клубу керувало правління у складі 5 осіб (голова, скарбник, завідувач читальні, секретар, член правління), яке мало свою канцелярію. Працівники останньої вели прибутково-видаткову книгу, щоденник для обліку роботи, реєстрували вихідні і вхідні документи, формували папки зі справами гуртків і організацій, що входили у структуру клубу. Члени правління збиралися на свої засідання. Зокрема, з 1 червня 1927 р. по 1 вересня 1928 р. вони провели 13 засідань, на яких обговорили 78 питань. Крім того, відбулися 15 урочистих засідань, 6 масових вечорів (у т.ч. міжвузівський), 2 масових “виходи на село”, екскурсію у Цибулівський ліс, 20 лекцій і доповідей. Серед останніх виокремимо такі: “Міжнародне становище” (лектор – Ходорковський), “Предпосилки Жовтневої революції в Росії” (Степанів), “Господарські досягнення за 10 років Жовтневої революції” (Анісімов), “Наукові досягнення за 10 років Жовтневої революції” (Кондрацький), “Сучасна війна” (Мельников), “Історія ДПУ”, “Чи був Христос” (Любарський), “Чи був потоп” (Геринович), “Походження Різдвяних свят” (Неселовський), “Побут студентської молоді” (Майський), “Літературні течії в сучасному письменстві” (Чепурнюк), “Історичний розвій Червоної Армії за 10 років Жовтневої революції” (Галузо), “Про Шевченка” (Любарський), “Історія і значіння Паризької комуні” (Степанів), “Торський М. і його діяльність” (Кільчевський), “День друку й його значіння” (Плотнікова)¹⁰⁶. Лекції і доповіді молодь слухала і в попередні роки (наприклад, у вересні-листопаді 1923 р. – “Драматизація в школі”, “Соціалістичне суспільство”, “Колонія Луначарського в Москві”, “Американські школи”, “Заробітня платня”, “Кубуч взагалі і Кубуч на Кам’яничині”, “Земельна рента”, “Відсталі діти”)¹⁰⁷.

У структурі клубу працювали гуртки. У червні 1923 р. функціонували соціально-економічний, агрономічний, біологічний, політичний, педагогічний, мистецький гуртки¹⁰⁸. У вересні того ж року перші три були об’єднанні у природничий. Розпочав свою роботу професійний гурток, мистецький поділився на секції – драматичну, музичну, хорову і художню¹⁰⁹. У квітні 1924 р. в одному із звітів згадується ще й літературний і військовий гуртки¹¹⁰, а у 1926 р. – краєзнавчий і НОПгурток¹¹¹. У вересні 1928 р. працювали такі гуртки: співочий (нараховував 70 членів), музичний (16), драматичний (30), літературний (39), єврейської мови (15), шах-

матний (27), професійний (22)¹¹². Окремі архівні документи повідомляють про проведену гуртками роботу. Так, у вересні 1923 р. на одному із засідань професійного гуртка його члени обговорили доповідь “Організація роботи профгуртка”, природничого – “Землетрус в Японії”, педагогічного – “Дитячий рух в умовах радянської дійсності”, “Організація дитячих клубів”. Члени мистецького гуртка заслухали лекцію і організували концерт¹¹³. З 27 листопада по 27 грудня 1923 р. драматична секція поставила благодійну виставу на користь незаможного студентства, відбулося 1 засідання¹¹⁴. З 27 січня по 27 лютого 1924 р. члени педагогічного гуртка тричі збиралися на свої засідання¹¹⁵. Найбільше інформації про гурткову роботу у період з 1 червня 1927 р. по 1 вересня 1928 р. Так, літературний гурток провів 13 засідань, на яких заслухали 7 доповідей (“Ріжні течії в сучасній літературі”, “Право жінки і матері в творах Шевченка”, “Жінка-письменниця Л.Українка” та ін.). Обговорювалися твори гуртківців на теми “Весінні спогади в осінні дні”, “Минуле”, влаштовувалися літературні суди (над стінгазетою “Товариш”, літературними течіями, побутом студентів), вечори-стінгазети, “світлові газети”¹¹⁶. Співочий гурток провів 49 репетицій (“співанок”), організував 12 концертів, у т.ч. 1 – в СГП, 1 – в одному із сіл Кам’янецького округу. Члени музичного гуртка провели 38 репетицій (“сигравок”), у ході яких вивчили 21 музейний твір, дали 6 концертів. Члени драматичного гуртка 5 разів збиралися на свої засідання, 18 разів – на репетиції. Гуртківці поставили 2 вистави (“Підземна Галичина”, “Батраки”). Професійний гурток провів 8 занять, на яких вивчали матеріали навчального посібника Розенфельда “Курс профграмоти”. У гуртку вивчення єврейської мови відбулося 2 засідання і 14 занять¹¹⁷.

Військовий гурток з 16 березня по 18 травня 1926 р. провів 5 занять. При гуртку було створено жіночу комісію¹¹⁸. На засіданні бюро партосередку від 11 червня 1929 р. йшлося про військовий похід, який було проведено “задовільняюче”. Серед недоліків – недостатній зв’язок між групами, які брали участь у поході; спостерігалось “халатне” відношення частини студентів до цієї справи. Деякі з них взагалі не з’явилися на збір¹¹⁹. Військовий керівник Мельников у грудні 1927 р. в одному із своїх звернень до правління, секретарів осередків КП(б)У і ЛКСМУ, профкому ІНО звертав увагу на погіршення здоров’я студентів, основними причинами якого було погане матеріальне забезпечення, велике навантаження навчальною, громадською і партійною роботою. Для покращення здоров’я, на його думку, необхідно було ввести заняття з фізкультури, яка б зміцлювала організм. На початку варто було виконувати такі вправи: 1) се-

рія нескладних гімнастичних вправ, які б впливали на всі групи м’язів тіла; 2) вправи під час ходьби і бігу; 3) дотримання правил гігієни (після занять прийняти душ). Для проведення занять мали створити 4 групи з 2 інструкторами. Вправи планувалося проводити через день з 8.20 год. до 8.50 год.¹²⁰. На жаль, про наслідки цього листа архівні документи не повідомляють.

Партійний та комсомольський осередки ІНО дбали про свою присутність в керівництві гуртків. Так, у 1926 р. до президій гуртків входили 19 комсомольців¹²¹.

Мали місце і недоліки в гуртковій роботі. Зокрема, у 1926 р. в одному із звітів партійного осередку ІНО зазначалося, що частина гуртківців не сплачували членські внески і не відвідували збори¹²². 13 грудня 1927 р. член бюро осередку КП(б)У Ясінецький, характеризуючи роботу літературного гуртка, заявив, що “ніхто не працює, тому що немає керівництва. Ні одна з директив не виконується... Склад гуртка не задовольняючий”¹²³. 16 лютого 1928 р. на загальних зборах осередку КП(б)У зазначалося, що зі всіх гуртків задовільно працюють лише музичний, співочий і драматичний “і то останніх два кволо”¹²⁴. У жовтні 1929 р. на зборах констатувалася відсутність клубної роботи. Тому вирішили достроково провести перевибори правління клубу, а також “широко популяризувати бездіяльність членів правління”¹²⁵.

Значна увага приділялася роботі бібліотеки і читальні. Останню було створено у лютому 1923 р.¹²⁶. Газети і журнали для читальні передплачувалися за кошти інституту й студентів¹²⁷. Зокрема, у жовтні 1923 р. на одному із засідань бюро партосередку заслухали заяву групи студентів про передплату ними для бібліотеки часописів “Вісти ЦВК УСРР”, “Вісти ВЦВК СРСР”, “Экономическая жизнь”, “Український економіст”, “Селянська правда”¹²⁸.

За рік до цього студентство на своєму зібранні розглянуло відозву Центрального бюро комуністичного студентства України “Всім студентським організаціям вузів України”, у якій зазначалося, що завдяки зусиллям ЦБКС і НКО УСРР було створено журнал “Студент революції”. Подальше його існування у зв’язку з нестачею коштів було під загрозою. Тому містилося прохання до всіх студентів допомогти “своєму журналу”. За приклад ставився ІV курс Харківського медичного інституту, який надав посильну допомогу¹²⁹. Подальший хід подій показав, що кам’янецьке студентство підтримало цей заклик. У 1928 р. читальня передплачувала журнали “Красное студенчество”, “Студент революції”, “Крокодил”, “Молода гвар-

дія”, “Революція і культура”, газети “Правда”, “Московская правда”, “Комсомольская правда”, “Коммунист”, “Пролетарская правда”, “Вісти”, “Дер Штерн”, “Червоний юнак”¹³⁰. Періодично надходила періодика з фундаментальної бібліотеки інституту (близько 20 назв). Щоправда, не всі журнали і газети читалися (наприклад, газета “Дер Штерн”)¹³¹. Періодично здійснювався облік прочитаної комсомольцями літератури¹³². Мали місце і випадки незадовільного рівня передплати комсомольської преси¹³³.

В ІНО регулярно виходила стінгазета “Товариш”. У 1926 р. вона мала 79 дописувачів, 49 з яких були постійними¹³⁴. Того ж року тричі вийшла газета “Комар”. Перший номер приурочили спільному студентсько-червоноармійському вечору, другий – вечору відповідей і запитань (на тему “Комсомол і опозиція”). У третьому номері критикувався студентський побут¹³⁵. Студенти ІНО спільно з колегами з інших вишів міста видавали газету “Студент Прикордоння”. На червень 1929 р. до редколегії видання надійшло 244 дописи, з яких опублікували 163. 36 заміток були присвячені навчальній, 11 – громадській роботі, 7 – партійній діяльності, 21 – “чистці” вишів, 4 – стану фізичної культури і військової підготовки¹³⁶. 1 липня того ж року на нараді працівників вишів при Кам’янець-Подільському ОПК проаналізували роботу газети, знайшовши в ній ряд недоліків: “1) надзвичайно слабе втягнення і охоплення студентської маси газетою; 2) ухил в бік довгих дискусій, що привело до однобокості; 3) відсутність ясно вираженої цільової установки; 4) заведення безпринципної дискусії про одруження; 5) вміщення анекдотів антирадянського змісту; 6) незадовільняюче редагування матеріалів”¹³⁷.

Студентство ІНО брало участь у роботі осередків громадських організацій. Одним із найбільш активних був осередок ТСО “Авіахім”. У травні 1925 р. він (тоді ще товариство “Доброхім”) нараховував 54 члени, у т.ч. 2 члени КП(б)У, 12 – ЛКСМУ, 22 – профкому “Робос”, 18 – секції КНС¹³⁸, у січні 1926 р. – 92 члени, у т.ч. 16 комсомольців¹³⁹. Один із архівних документів містить звіт осередку за 1927–1928 н.р. До його складу входило 390 студентів, викладачів і співробітників ІНО. Роботою керувало бюро у складі 15 осіб (12 членів і 3 кандидати), які, у свою чергу, виділяли зі свого складу “п’ятірку”, що здійснювала поточну роботу. У структурі осередку працювали гурток військових знань і стрілковий гурток (83 особи). Гуртківці збиралися щотижня у суботу з 17 до 19 год. Впродовж жовтня 1927 р. – березня 1928 р. було проведено по 8 занять зі стрільби і тактики (32 год.). Крім того, члени гуртка слухали доповіді на теми: “Оборона країни”, “Війна і кампанія”, “Майбутня війна”, “Еволюція тактичних

форм і средств боротьби піхоти в війні 1914–1918 років”, “Роль хімії в війні і в сільському господарстві”, “Гибель другої руської армії в східній Пруссії в війні 1914–1918 років”, “Озброєння сил близьких сусідів Польщі – Румунії”. Проведено два походи в “поле для рішення задач по наступу й обороні на місцевості”. Літня частина занять складалася з двох етапів: 1) 1 квітня – 15 червня; 2) 15 червня – 1 жовтня 1928 р. Завданнями першого етапу було “стремління дати членам осередку необхідні знання і навички в обсязі роботи стрілка, працюючого одиночно і в складі відділа, взводу й роти”, другого – “активна участь в роботі осередку осоавіахіма по місцю проведення літньої перерви, виявлення ходу роботи тої ячейки і в потрібних випадках оживлення роботи даного осередку, а поруч з цим й організація нових осередків”. Впродовж першого етапу було проведено 5 занять з тактики (10 год.), 2 доповіді з військово-інженерної справи, дводенний військовий похід в районі сіл Привороття і Маків. Регулярно відбувалися заняття зі стрійової підготовки¹⁴⁰. Наприкінці 1927 р. голова бюро ТСО “Авіахім” Мельников звертався до керівництва ІНО з проханням матеріально допомогти в організації стрілкових змагань, приурочених 10-річчю Червоної армії. Ініціаторами цих змагань виступили журнал “Красное студенчество” і ТСО “Авіахім” СРСР, які мали визначити кращого стрілка-студента Радянського Союзу. Для їх проведення в інституті створювалася суддівська колегія, яка складала протокол результатів. Додавши до нього мішені та інші матеріали, вона направляла їх до Москви у Центральну суддівську колегію, яка визначала переможців. Для проведення змагань необхідно було 253 крб.: 100 крб. мали надійти від ТСО “Авіахім”, інші 153 крб. Мельников просив у керівництва ІНО¹⁴¹.

Щоправда, мали місце випадки, коли молодь ігнорувала військові заняття. Так, 29 травня 1928 р. Мельников у листі до секретарів партійного і комсомольського осередків, голови профкому ІНО повідомляв, що на заняттях без поважних причин були відсутні 57 студентів-авіахімівців. Серед них найбільш “не акуратними і не зацікавленими питаннями оборони країни” були Дрочинський, Рейфман, Шляпнікова, Сергієнко, Пилянкевич. Насамкінець, містилося прохання притягнути цих студентів до дисциплінарної відповідальності¹⁴². Разом з тим, у 1928 р. в одному із звітів секретаря осередку КП(б)У інституту зазначалося, що “спостерігається відсутність керівництва осередком ТСО з боку партосередку”¹⁴³.

Серед інших громадських організацій своєю активністю вирізнявся осередок МОДРу. У травні 1925 р. він нараховував 41 члена, у т.ч. 1 члена партії, 21 – ЛКСМУ, 13 – профкому “Робос”, 16 – секції КНС¹⁴⁴, у 1926 р.

– 64 члени, у т.ч. 22 комсомольці¹⁴⁵. Наприкінці 1927–1928 н.р. модрівцями були 154 особи, у т.ч. чоловіків – 107, жінок – 47; комуністів – 23, комсомольців – 77. За цей рік осередок поповнився 73 членами, відбулося 12 засідань, на яких розглянули 32 питання, а також 4 загальних зборів. Створено куточок МОДРу. Найбільш активно працювали 30 осіб, серед яких 7 членів бюро, 5 членів революційної комісії, решта – уповноважені від ланок. Того ж року осередок взяв шефство над в'язницями Польщі, зокрема, в'язням було надіслано листа. Модрівцям вдалося організувати 12 вечорів, влаштувати революційні свята. Значна увага приділялася роботі у підшефному селі і осередкові МОДРу Залізничного району міста. Частина членів осередку виділяли для роботи серед піонерів. Щодо бюджету МОДРу, то він складався з членських внесків і коштів від продажу тематичної літератури¹⁴⁶. Звіти про роботу осередку розглядалися на засіданнях партійної і комсомольської організації інституту. Зокрема, 25 березня 1926 р. учасники загальних зборів осередку КП(б)У після заслуховування звіту прийняли ухвалу, в якій містилися такі побажання: 1) звернути увагу на виховну роботу; 2) регулярно проводити загальні збори, на яких зачитувати доповіді про становище революціонерів у кожній країні; 3) створити осередок МОДРу в Китайгородській Мукші; 4) взяти на себе ініціативу з проведення агітаційно-виховної роботи серед студентства¹⁴⁷. 1 вересня того ж року на загальних зборах осередку ЛКСМУ заслухали доповідь студента-комсомольця Болубаша “МЮД і наші завдання”, після чого вирішили через комсомольців, які працювали у МОДР, активізувати роботу цієї організації шляхом залучення до неї нових членів, слідкувати за своєчасним внесенням членських внесків. Всі члени ЛКСМУ мали стати модрівцями. Крім того, на зібранні констатовалася необхідність вивчення життя комсомольців у капіталістичних країнах, регулярного внесення “шефської копійки та інтернаціонального п'ятака”¹⁴⁸.

При ІНО функціонували також осередки товариств “Друзі дітей” (у 1923 р. тут працювали 163 особи, у 1926 р. – 92, у т.ч. 9 комсомольців), “Теть неписьменність” (у 1926 р. – 103 члени, у т.ч. 23 члени ЛКСМУ), “ОЗЕТ”¹⁴⁹, організація пролетарських письменників¹⁵⁰.

Значна увага приділялася шефській роботі студентства у селах округу. 23 березня 1923 р. на загальних зборах членів осередку КП(б)У вишів міста комуніст Гоца зазначав, що “заклик т. Леніна про ідейне шефство міста над селом є одним із найважливіших завдань зміцнення зв'язку між робітничим пролетаріатом і незаможним селянством. Щоби вирвати се-

лянство із костлявих рук темноти, необхідно прийняти над одним із сіл ідейне шефство”. Передбачалося організувати у селах сільбуду (сільські будинки), провести серед студентства добровільний збір книг, брошур, які мали бути передані сільбудам¹⁵¹.

Для проведення цієї роботи при партійному та комсомольському осередках вишів міста створювалися шефські комісії, які направляли частину своїх членів у підшефні райони¹⁵². У середині 1923 р. поряд з партійцями шефську роботу проводили і 8 безпартійних студентів ІНО. Зокрема, у Китайгороді було виголошено низку доповідей: “Кляси і партія”, “Жовтнева революція”, “Радянське будівництво”, “Конституція СРСР”, “Робота в совхозах та заводах”, “Історія КСМ у нас і на заході”. Студенти-євреї виступали на зібранні єврейського населення містечка, приуроченому 4-річчю єврейського погрому. Подібна робота проводилася також у селах Баговиця, Воробіївка, Фурманівка, Кульчіївці, Дерев'яни і т.д. В одному із звітів зазначалося, що студенти ІНО у своїх виступах охоплювали політичну тематику, а студентство СГП – сільськогосподарську¹⁵³. У листопаді-грудні того року молодь зібрала і передала у бібліотеки підшефних сіл 230 книг. Крім того, було виголошено доповіді: “О праці серед батрачства”, “Про кооперацію”, “Землевлаштування”, “Перевибори правління в сільбуддах”, “Міжнародне становище”, “Красна Армія і молодь”¹⁵⁴. У січні 1924 р. студентство ІНО, перебуваючи на зимових канікулах, у 10 селах прочитало 22 доповіді (“Про розвиток економічного життя в СРСР”, “Політична міць СРСР”, “Організація жіноцтва” і т.д.)¹⁵⁵.

На початку березня 1924 р. в інституті організували навчання для тих, хто виїжджав у села. Останні заслухали ряд лекцій, теми яких “вибиралися найбільш пристосовані і необхідні для села”. Впродовж березня-квітня у селах підшефного Китайгородського району було прочитано 34 доповіді на агрономічні теми, 20 – політичні, 50 – природничі¹⁵⁶. У листопаді того ж року у прикордонних селах організували святкування річниці Жовтневої революції з “прапорами і музикою”, на яке “прибігали дивитися” жителі “закордонних сіл”¹⁵⁷. Студенти взяли шефство і над селами Орининського і частково Довжоцького районів. Серед селян не було однастайності щодо політосвітньої роботи студентської молоді у їхніх селах. Частина з них підтримала ці починання, інші – поставилися до них байдуже або навіть вороже¹⁵⁸.

Подібна робота проводилася і в наступні роки. Переважно студенти працювали у с.Китайгородська Мукша. Тут молодь читала доповіді, організувала сільськогосподарський гурток, піонерський загін, активізувала

роботу політичного гуртка, спільно з селянами проводила революційні свята¹⁵⁹. У ряді випадків комсомольці використовували канікули, наприклад весняні, для роботи на селі¹⁶⁰.

Все ж мали місце і недоліки в організації шефської роботи. 25 березня 1926 р. на загальних зборах осередку КП(б)У для ІНО студентка Полотнюк, взявши участь в обговоренні роботи шефської комісії, зазначала: “Основна помилка, що підхід до справи був казенний і ми не знайомились з економікою села. Селяни висловлювалися, що студенти забивають активність селян”. Тому прозвучала пропозиція про перехід на добровільність роботи у селах. У свою чергу, студент-комуніст Дідич заперечив цю ідею, зазначивши, що це неможливо, тому що студенти дуже зайняті навчальною роботою і добровільно “по шефству” працювати не будуть¹⁶¹. Все ж невдовзі шефкомісію було ліквідовано і створено добровільно товариство по роботі у селах “Культзмичка”¹⁶². У листопаді 1927 р. в організації нараховувалося 40 осіб, які працювали у складі 2 комісій – культурно-освітній і сільськогосподарській. На засіданні бюро партійного осередку зазначалося, що систематичної роботи товариство не проводило: це було наслідком, насамперед, байдужості самих селян. Студент Болюбаш констатував: “Коли прийдеш на Мікшу, то не маєш ніякого задоволення. Краще піти за 10 верств і тоді почуєш, що ти працюєш, тебе зачекають, ти потрібний, бо там [в Мікші] ми маємо малі наслідки”¹⁶³. Невдовзі “село поміняли” і студентство взяло шефство над с.Гуменці Маківського району, після чого шефська робота активізувалася. Впродовж січня-жовтня 1928 р. товариство “Культзмичка” поповнилося 19 новими членами, після чого воно зросло до 61 особи. Відбулося 14 засідань правління і 6 загальних зборів, на яких розглянули відповідно 37 і 19 питань. У Гуменцях студентство працювало у сільраді, КНС, кооперативі, сільбуді. Особлива увага зверталася на хлібзаготівлю і розповсюдження облігацій позики. Було організовано святкування річниць Лютневої і Жовтневої революцій, свята 1 Травня, влаштовано сільськогосподарську виставку, під час якої виступив студентський хор у кількості 62 осіб. Активно працювали організовані студентами сільськогосподарський (обговорено 7 доповідей), математичний, антирелігійний (виголошено 5 доповідей) гуртки, гурток української мови (гуртківці вивчали правила української мови), осередок ТСО “Авіахім”. Студентство поставило у селі 2 вистави. При місцевій школі створили загін піонерів, для яких провели 2 екскурсії до Кам’янця-Подільського, влаштували вечірку в ІНО¹⁶⁴. Все ж мали місце і недоліки у цій роботі, причинами яких були “кепська зацікавленість студентів, які виїжджали

для проведення роботи; відсутність транспорту, на якому можна було б дібратися до села; бездіяльність сільських організацій, на які можна було б спертися (ЛКСМУ)”. Низький культурний рівень мав і голова сільради. Не брали участі у культосвітній роботі і вчителі. Деякі студенти відмовлялися їхати у село (Котик, Самарін), інші – були не підготовленими до цієї роботи¹⁶⁵. Активізації роботи мало слугувати об’єднання осередків товариства “Культзмичка” ІНО і заводу “Мотор”¹⁶⁶.

Здійснювалося шефство також над окремими військовими частинами Червоної армії. Зокрема, у 1926 р. студенти взяли шефство над “Групою допомоги партії” 7-го Волинського полку, 4-ю сотнею 1-го ескадрону (м.Проскурів). Що стосується першого підрозділу, то молоді вдалося організувати для червоноармійців 2 вечірки, зібрати для воїнів 170 книг, різноманітні подарунки¹⁶⁷. У 1927 р. підшефними були 4 навчальна рота, “ескадрон червоного козацтва та морського флоту”. Проводилися спільні зібрання студентів і червоноармійців. Останні допомагали у роботі військового гуртка. Обмінювалися стінгазетами, студенти передплатили для червоноармійців газету, придбали для них шашки і шахмати¹⁶⁸. Осередок ЛКСМУ при ІНО взяв шефство над комсомольськими осередками хімічного технікуму¹⁶⁹, художньо-промислової школи¹⁷⁰, учительських курсів¹⁷¹.

Таким чином, матеріали партійних фондів Держархіву Хмельницької області містять цінну інформацію з історії студентства Кам’янець-Подільського ІНО. Вони ілюструють результативну роботу у студентському середовищі партійно-комсомольських осередків, у діяльності яких визначальними були ідеологічні настанови партії. Функціонували самоврядні організації студентства, молодь брала участь у роботі профспілкових організацій, у відзначенні державних свят, вшануванні пам’яті державних, партійних діячів, діячів культури, антирелігійних кампаніях, шефській роботі. Значна увага приділялася громадській діяльності студентства, клубній роботі. У закладі діяли різноманітні гуртки, осередки громадських добровільних товариств.

Примітки:

1. Посвістак, О. А. Культурно-освітня та наукова інтелігенція Поділля у 1920-х рр. в матеріалах фонду Кам’янець-Подільського окружного комітету КП(б)У (Ф.П.-3) Державного архіву Хмельницької області / О. А. Посвістак // Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викладачів, докторантів і аспірантів, м.Кам’янець-Подільський, 11–12 березня 2009 р. / [редкол.: О. М. Завальнюк (гол.), О. В. Кеба, С. Д. Абрамович та ін.]. – Вип. 8. У 5-ти т. – Кам’янець-Подільський : Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2009. – Т. 1. – С. 66-67.

2. Державний архів Хмельницької області. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 203. – Арк. 32.
3. Там само. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 97. – Арк. 4зв.
4. Там само. – Спр. 34. – Арк. 72зв.
5. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 45.
6. Там само. – Арк. 75зв.-76, 107; Спр. 5. – Арк. 7.
7. Там само. – Спр. 9. – Арк. 42.
8. Там само. – Спр. 6. – Арк. 69-70.
9. Там само. – Спр. 18. – Арк. 71.
10. Там само. – Спр. 6. – Арк. 68.
11. Там само. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 203. – Арк. 29; Ф.П. 3. – Оп. 1. – Спр. 97. – Арк. 4; Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 68.
12. Там само. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 164. – Арк. 58; Спр. 203. – Арк. 29, 32, 58зв.; Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 97. – Арк. 4зв.
13. Там само. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 115.
14. Там само. – Арк. 180зв.
15. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 13.
16. Там само. – Спр. 2. – Арк. 70; Спр. 3. – Арк. 23.
17. Там само. – Спр. 3. – Арк. 25.
18. Там само. – Спр. 16. – Арк. 1.
19. Там само. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 97. – Арк. 4, 78, 101зв.
20. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 9.
21. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5А. – Арк. 70.
22. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 22, 81.
23. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 7зв.
24. Там само. – Арк. 53.
25. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5в. – Арк. 4
26. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 7зв.
27. Там само. – Спр. 25. – Арк. 20.
28. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5А. – Арк. 70.
29. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 20.
30. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5А. – Арк. 78-78зв.
31. Там само. – Спр. 5в. – Арк. 4.
32. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 4.
33. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5А. – Арк. 70-71.
34. Там само. – Спр. 5в. – Арк. 4; Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 9; Спр. 6. – Арк. 22.
35. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 4.
36. Там само. – Спр. 3. – Арк. 31; Спр. 6. – Арк. 22, 69, 81; Спр. 12. – Арк.

- 73зв; Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5в. – Арк. 16.
37. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 4зв.; Спр. 3. – Арк. 31; Спр. 12. – Арк. 53; 73зв.; Спр. 22. – Арк. 1.
38. Там само. – Спр. 2. – Арк. 56.
39. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 107.
40. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 50.
41. Там само. – Спр. 25. – Арк. 20.
42. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 74.
43. Там само. – Арк. 71.
44. Там само. – Арк. 86.
45. Там само. – Арк. 87-88зв.
46. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 53.
47. Там само. – Спр. 12. – Арк. 7зв., 16, 17; Спр. 18. – Арк. 8-8зв.
48. Там само. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 203. – Арк. 28зв., 58зв.
49. Там само. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 51-51зв.
50. Там само. – Спр. 39. – Арк. 66зв.
51. Там само. – Спр. 97. – Арк. 4зв.
52. Там само. – Спр. 34. – Арк. 71зв.
53. Там само. – Спр. 97. – Арк. 4.
54. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 1.
55. Там само. – Спр. 1. – Арк. 3-3зв.; Спр. 3. – Арк. 13зв.
56. Там само. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 69. – Арк. 27.
57. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 24, 89.
58. Там само. – Спр. 13. – Арк. 44зв.
59. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 76.
60. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 69.
61. Там само. – Спр. 4. – Арк. 20.
62. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 71зв., 72зв.-73.
63. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 4зв.
64. Там само. – Спр. 12. – Арк. 7зв.
65. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5в. – Арк. 4.
66. Там само. – Арк. 38.
67. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 8.
68. Там само. – Спр. 26. – Арк. 14.
69. Там само. – Спр. 25. – Арк. 26.
70. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5в. – Арк. 4.
71. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 26. – Арк. 18.
72. Там само. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 203. – Арк. 58зв.
73. Там само. – Арк. 46.

74. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 21-21зв.
 75. Там само. – Спр. 12. – Арк. 48; Спр. 13. – Арк. 44зв.
 76. Там само. – Спр. 25. – Арк. 21.
 77. Там само. – Спр. 13. – Арк. 5зв.
 78. Там само. – Спр. 12. – Арк. 37.
 79. Там само. – Спр. 13. – Арк. 48.
 80. Там само. – Спр. 26. – Арк. 7.
 81. Там само. – Спр. 6. – Арк. 87-87зв.
 82. Там само. – Спр. 26. – Арк. 7; Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5в. – Арк. 4.
 83. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 47-47зв.; Спр. 3. – Арк. 5.
 84. Там само. – Спр. 12. – Арк. 24.
 85. Там само. – Спр. 26. – Арк. 21.
 86. Там само. – Спр. 1. – Арк. 5.
 87. Там само. – Спр. 2. – Арк. 39.
 88. Там само. – Спр. 6. – Арк. 6; Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 67.
 89. Там само. – Ф. П. 1. – Спр. 203. – Арк. 58зв.
 90. Там само. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 158зв.
 91. Там само. – Арк. 157-157зв.
 92. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 3.
 93. Там само. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 39. – Арк. 73.
 94. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 71зв.; Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 4зв.
 95. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 7зв.
 96. Там само.
 97. Там само. – Арк. 53; Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5в. – Арк. 4.
 98. Там само. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 39. – Арк. 66.
 99. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 37зв.
 100. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5в. – Арк. 34.
 101. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 24. – Арк. 38.
 102. Там само. – Спр. 21. – Арк. 1, 5.
 103. Там само. – Спр. 26. – Арк. 21.
 104. Там само. – Спр. 21. – Арк. 1.
 105. Там само. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 164. – Арк. 58.
 106. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 30-30зв.; Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5в. – Арк. 20.
 107. Там само. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 119, 134-134зв.
 108. Там само. – Арк. 71зв.
 109. Там само. – Арк. 115.
 110. Там само. – Спр. 97. – Арк. 4зв.

111. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 74зв.
 112. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 30.
 113. Там само. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 115.
 114. Там само. – Арк. 147зв.
 115. Там само. – Арк. 180зв.
 116. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 30зв.; Спр. 12. – Арк. 43зв.; Спр. 14. – Арк. 8.
 117. Там само. – Спр. 1. – Арк. 30зв.-31.
 118. Там само. – Арк. 4зв.; Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 73зв.
 119. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 8.
 120. Там само. – Спр. 1. – Арк. 19-19зв.
 121. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 71.
 122. Там само. – Арк. 74зв., 126.
 123. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 44.
 124. Там само. – Арк. 48зв.; Спр. 13. – Арк. 45-45зв.; Спр. 16. – Арк. 1.
 125. Там само. – Спр. 22. – Арк. 1; Спр. 24. – Арк. 14.
 126. Там само. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 203. – Арк. 58зв.
 127. Там само. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 97. – Арк. 4.
 128. Там само. – Спр. 39. – Арк. 103.
 129. Там само. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 164. – Арк. 64.
 130. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 4зв., 30зв.; Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5в. – Арк. 20.
 131. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 30зв.
 132. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5в. – Арк. 4.
 133. Там само. – Арк. 34.
 134. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 33.
 135. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 72.
 136. Там само. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 263. – Арк. 36.
 137. Там само. – Арк. 34-35.
 138. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 9зв.
 139. Там само. – Спр. 6. – Арк. 24; Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 74зв.
 140. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 33-33зв., 40.
 141. Там само. – Арк. 21.
 142. Там само. – Арк. 24.
 143. Там само. – Спр. 16. – Арк. 1.
 144. Там само. – Спр. 3. – Арк. 9зв.
 145. Там само. – Спр. 6. – Арк. 24; Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 74зв.
 146. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 29.
 147. Там само. – Спр. 6. – Арк. 75.

148. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 84.
 149. Там само. – Арк. 74зв.; Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 9зв.; Спр. 6. – Арк. 22, 24, 81; Спр. 12. – Арк. 8; Спр. 21. – Арк. 3.
 150. Там само. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 203. – Арк. 32зв.
 151. Там само. – Ф. П. 3 – Оп. 1. – Спр. 34 – Арк. 2-2зв.
 152. Там само. – Арк. 117.
 153. Там само. – Арк. 117-118.
 154. Там само. – Арк. 148.
 155. Там само. – Арк. 157зв.
 156. Там само. – Спр. 97. – Арк. 4зв.
 157. Там само. – Спр. 34. – Арк. 135.
 158. Там само. – Спр. 97. – Арк. 77-78.
 159. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 11; Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 67.
 160. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 4.
 161. Там само. – Спр. 6. – Арк. 75.
 162. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 71.
 163. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 39-39зв.
 164. Там само. – Спр. 1. – Арк. 43-43зв.
 165. Там само. – Спр. 13. – Арк. 62.
 166. Там само. – Спр. 24. – Арк. 30.
 167. Там само. – Ф. П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 73-73зв.
 168. Там само. – Ф. П. 4. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 7зв.-8.
 169. Там само. – Спр. 2. – Арк. 70зв.
 170. Там само. – Спр. 6. – Арк. 6.
 171. Там само. – Спр. 1. – Арк. 4.

Резюме

В статті на основі архивних матеріалів идет речь о работе партийно-комсомольских ячеек, органов студенческого самоуправления, профсоюзных организаций в среде студенчества Каменец-Подольского института народного образования. Показано общественную деятельность студентов, анализируется их кружковая работа, участие в общественных организациях, шефской работе.

Ключевые слова: студенты, институт народного образования, партия, комсомол, кружок, клуб.

Одержано 1 вересня 2011 року

УДК 37:61(477.43)“1924/1939”:070(477.43)

В.В.Пагор

Часопис “Червоний кордон” про медичну освіту Поділля середини 20-х – кінця 30-х рр. ХХ ст.

У статті на основі матеріалів газети “Червоний кордон” досліджується медична освіта Поділля у середині 1920-х – кінця 1930-х рр. Розглядається процес створення та особливості функціонування навчальних закладів з підготовки медичних кадрів регіону.

Ключові слова: газета, медичні курси, студенти, Червоний Хрест.

Маловідомі сторінки історії розвитку медичної освіти 20-х – 30-х рр. ХХ ст. допомагає вивчати радянська преса. В Кам’янці-Подільському вона бере початок від виходу газети “Більшовик” (1919 р.). З травня 1924 р. розпочинає тиражуватися часопис “Червоний кордон”, який поширювався на Кам’янецьчину, Проскурівщину та Могилівщину. Тираж газети лише впродовж 1924–1928 рр. зріс з 1,5 до 9 тис. примірників, що свідчить про її масовий характер¹. Часопис як історичне джерело неодноразово привертая увагу науковців, використовувався у наукових працях та ставав предметом спеціального аналізу. Зокрема, на сторінках наукового збірника “Освіта, наука і культура на Поділлі” матеріали газети стали предметом дослідження О.Б.Комарницького² та В.А.Нестеренка³.

Метою даної статті є аналіз публікацій з історії медичної освіти Поділля впродовж 1924–1939 рр., які розміщено на сторінках газети “Червоний кордон” – органу Кам’янецького окружкому КП(б)У, окрвиконкому та міськкому КП(б)У.

У низці публікацій за 20-ті рр. ХХ ст. кореспонденти розповіли про роботу медичних курсів. В одному із дописів йшлося про те, що 15-16 листопада 1924 р. в Кам’янці-Подільському відбулася перша конференція пролетарського студентства вищих шкіл міста. В ході роботи конференції було чи не вперше піднято проблему матеріального забезпечення студентства навчальних закладів, у тому числі і студентів медичних курсів, які діяли при міській лікарні. Серед гострих проблем, що турбували місцеву молодь були низькі стипендіальні виплати, не достатнє забезпечення житлом (до 75 %), харчуванням. Значною була академічна заборгованість⁴.

Власне, самі медичні курси з підготовки лікарських помічників в Кам’янці-Подільському були відкриті ще у 1923 р.⁵. Окрім медичних навчальних дисциплін у школі викладали суспільні науки “для того, щоб